
Maja ŠTAMBUK

Prethodno priopćenje

Institut društvenih znanosti

Ivo Pilar

REVITALIZACIJSKI
PROCESI
U LICU:
PROMJENE
1997.-2007.

Budući da je cijelo 20. st. obilježeno demografskim i gospodarskim nazadovanjem na određenom području, onda se najčešće cijeli razvojni ciklus ruralnog kraja, bez obzira na to kako ga periodiziramo, ostvaruje drukčije nego na nekom “normalnom” području. Lika je dobar primjer kontinuirane devitalizacije, osobito devitalizacije demografske, socijalne i gospodarske strukture, pa je po tome iznimno zanimljiv, u znanstvenom i praktičnom pogledu, istraživački poligon za testiranje pojedinih modela ruralnog razvitka.¹ Navedimo jedan podatak: Lika je

---

1 Lika je kontinuirano u 20. st., demografski i gospodarski propadala. Razvojni ciklus ovoga par excellence ruralnog prostora pokazuje znatna odstupanja od očekivanih obilježja pojedinih faza u razvitku ruralnoga.

Što se, ukratko, događalo u Lici? Kompozicijska razvojna faza u Lici obilježena je, kao i u još nekim našim krajevima (Žumberak, Posavina...) diskontinuitetom. Naime, ova faza se ostvarivala pod utjecajem dvaju vrlo različitih sustava: prvi je bio feudalni poredak unutar kojega se samorazvojno oblikovalo patrijarhalno agrarno društvo, koje je živjelo u malim raštrkanim tradicionalnim zajednicama (HOLJEVAC, 2004.), ali i u velikim obiteljskim oblicima, primjerice, kućna zadruga. Slijedi ustroj Vojne krajine, koji konačno oblikuje ovo razdoblje modernizacijskog puta Like, dakle, pod snažnim (i poslije sve snažnijim) utjecajem vojne organizacije cjelokupnog života. I, naravno, s prioritetima koji su nužno bili prioriteti vojske i Carstva. Lako je pretpostaviti da je u selima funkcionirao socijalni utjecaj “prenesen” iz socijalnog položaja koji je član seoskog malog društva imao u vojsci. To je, dakle, osnovni okvir u kojem se oblikovala seoska (pa i gradska) lička naseljska socijalna struktura i sustav vrijednosti.

U seosku ekonomiju također je snažno intervenirala vojna organizacija. Tradicionalna obiteljska poljoprivreda, vrlo ekstenzivnog karaktera, pokrivala je većinu graničarskih izdataka za prehranu. “Model samoizdržavanja krajiškoga stanovništva” (HOLJEVAC, 2004.) koji je provodio austrijski carski dvor, nije pridonio bržem i kvalitetnijem razvoju na području Like. Naprotiv, sve više se sustav oslanjao na kućnu zadrugu; ratovi, kad su prestali oni s Turcima u relativnoj blizini ognjišta, “preseljavali” su se sve dalje, pa se proizvodnja na obiteljskom posjedu ili posjedu kućne zadruge, sve više oslanjala na starije članove kućanstva, te žene i djecu.

Dakle, poljoprivreda je bila gospodarska djelatnost utoliko ukoliko je smanjivala troškove vojnog proračuna. Rat u sezoni poljoprivrednih poslova bio je itekako zamisliv. Dakle, posjedi su bili mali, prilagođeni dijelom ženskoj radnoj snazi u obitelji, na njih se kao na koliko-toliko sigurni izvor

1900. imala 189.747 stanovnika (Pejnović, 1994.), a danas se broj sveo na otprilike četvrtinu nekadašnjeg stanja. Populacijsko pražnjenje, a to se doslovce dogodilo u Lici, jer ni u jednom popisu nije u posljednjih 110 godina bilo više stanovnika nego u prethodnom, glavni je argument za tvrdnju da ovdje nije bilo primjerene razvojne prakse. Iz mnogih razloga. Naime, u većini slučajeva vrijedi pravilo da kad gospodarstvo funkcionira, broj stanovnika **ne** pada. Naglašen pad broja stanovnika zabilježen je u ruralnom prostoru, iako je znatno iseljavanje i iz dva lička grada². Depopulacija ruralnih naselja, prije svega zbog malog broja stanovnika, delikatan je problem, pa svaki odlazak ima dramatične posljedice. Utoliko je razvitak sela nužno poduzeti na vrijeme i u pravom smjeru. Nažalost, u Hrvatskoj to se nije dogodilo, iako su istraživanja i analize upozoravali na štetnost uočenih promjena (primjerice, Štambuk, 1993.). Za mnoga lička sela vrijeme kao da je isteklo. Ona su, naime, prema demografskim kriterijima (Nejašmić, 1991.), u fazi izumiranja.³ Razmatrajući problem naseljenosti, osobito broja stanovnika, gotovo nije moguće zanemariti utjecaj srpske okupacije i razaranja Like u Domovinskom ratu ni stoljetne tendencije promjena u svim strukturama stanovništva. Rat ih je, naravno, ubrzao i nesporno je dodao nove teškoće procesima revitalizacije Like.⁴

---

sredstava za život nije računalo. Proizvodnja je bila prilagođena prehranbenim potrebama kućanstva, i nije bilo ideja o specijalizaciji.

Kompozicijska faza prelazi u dekompozicijsku koja traje dulje s naglaskom ne više na utemeljenje uvjeta za modernizacijski razvojni korak i oblikovanje složenije socijalne i gospodarske slike malog seoskog društva, nego je na djelu destruktivna masovnost emigracijskih i općenito socijalnih degradacijskih procesa. Uključivanjem Like u civilni sustav nije se uspjela održati naslijeđena naseljenost iz vojnog razdoblja, nego je očito da prilagodba na "novo" gospodarstvo nije bila osobito uspješna.

- 2 Gospićko područje je samo između 1948. i 1971. imalo više stanovnika nego 1900. godine. Za razliku od Gospića, na području Grada Otočca kontinuirano se smanjivao broj stanovnika.
- 3 Na planskoj ili teorijskoj razini uviđa se potreba zaustavljanja degradacije ruralnih područja, pa tako Prostornom planu Ličko-senjske županije autori, kao cilj, navode: "postupno i selektivno revitalizirati problemska ruralna područja aktivnom politikom uređivanja seoskih naselja, sa ciljem da se, podizanjem stambenog i komunalnog standarda za dio populacije koji će koristiti prirodne mogućnosti i svoj radni potencijal, pridonese razvitku i prosperitetu tih prostora" (str. 103).
- 4 Empirijska podloga ovoj tvrdnji jest podatak o padu broja stanovnika (prema današnjoj administrativnoj podjeli) u razdoblju 1981/1991, dakle u desetljeću koje je prethodilo Domovinskom ratu. Sve administrativne jedinice, uključujući gradove Gospić i Otočac, u tom razdoblju zabilježile su pad stanovnika od -17,9% u Općini Lovinac do -3,1% u Općini Plitvička jezera. Ratni uvjeti su, naravno, intenzivirali zatečene demografske trendove. Navest ćemo podatke i za ostale općine i gradove: Brinje -7,3%,

Međutim, nije Lika jedini kraj u Hrvatskoj i Europi koji demografski nazaduje. I nije nemoguće pokrenuti razvojne aktivnosti u takvim krajevima. Europa je to pokazala mnogim primjerima. Opsežan je posao u svakom pogledu ujednačeno razvijati nacionalni prostor. S tim problemom mnogi se hvataju u koštac. Vjerojatno je i to jedan od razloga zašto se u posljednje vrijeme sociologija vraća zaboravljenoj *konceptiji teritorija* u nastojanju da objasni društvene promjene u prostoru, osobito ruralnom: da potpunije razumije modernizacijske procese ruralnoga svijeta, jer je ruralno, mnogo više nego urbano, u svim svojim aspektima određeno fizičkim obilježjima prostora. Novija istraživanja posebice ističu u razvojnom pogledu važnost percepcije koju o teritoriju imaju lokalni akteri, bilo da se radi o političarima, zaposlenicima u podružnicama decentraliziranih državnih službi i institucija, izabranim predstavnicima itd. te osobito sudionicima gospodarskog života, i naravno predstavnicima stanovništva u svoj njegovoj socijalnoj raznolikosti (Bagneès, Granić, 1997). U tom smjeru razmišlja se o novim konstrukcijama teritorija, novim strukturama na lokalnom terenu, utjecajima na oblikovanje teritorija koje ima lokalno stanovništvo, lokalna vlast ili pak partneri u ruralnom razvitku. Važno je utvrditi karakter i utjecaj lokalnih razvojnih kriza, razvojnih zastoja, ima li ili nema prikladnih razvojnih modela, ili kakav je tip decentralizacije koju provodi država, ili kakav je utjecaj moćnih razvojnih sudionika, presnažnih za u pravilu skromne, receptivne sposobnosti ruralnoga kraja. Upravo receptivne mogućnosti malih ruralnih društava ili malih gradskih aglomeracija, njihova demografska, socijalna i teritorijalna ograničenja, socijalni kapital kojim raspolažu, postojanje ili nepostojanje volje domaćih stanovnika za sudjelovanje, njihove aspiracije, razvijenost lokalne samouprave, mogućnost ravnopravne suradnje s centrima i sl., često su zanemarene okolnosti kad je u pitanju razvoj.

Insistiranje na individualnom, uz zanemarivanje zajedničkog također je u temeljima neprikladne transformacije ruralnog svijeta.⁵

Uspjeli primjeri lokalnog razvitka pokazuju da je način na koji su diferencirane jedinice lokalnog društva, kakve su općine, mali gradovi ili mreže sela, razina do koje

---

Donji Lapac -5,0%, Perušić -11,5%, Udbina -13,0%, Vrhovine -11,9%, Gospić -5,3% i Otočac -3,6%.

5 Prema projektu Društvena rekonstrukcija na ruralnom teritoriju: razvojna samoodrživost, koji financira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, br. 194-941535-1509.

su opremljene socijalnom i tehničkom infrastrukturom, ključna varijabla u oblikovanju lokalne samoodrživosti. A upravo je dostizanje stupnja lokalne samoodrživosti najvažniji cilj i kriterij ravnomjernog razvitka teritorija. Kad je u pitanju Lika u posljednjih deset godina, najvažniji razvojni impuls postignut je brzom izgradnjom dobro projektirane (s ličkoga gledišta) autoceste Zagreb-Split, što svakako valja imati na umu kad se analiziraju uočene promjene u ponašanju važnih razvojnih čimbenika na području Like.

Jedinstvenost ličkog prostora je nesumnjiva, i taj prostor svakako ima zajedničke značajke. Također, relativno je lako uočiti razlike među pojedinim općinama, gradovima ili, kako kaže Pejnović, krajevima Like.

Koja su zajednička obilježja?

Najprije ona koja usporavaju ili otežavaju razvojne procese, a to su prije svega:

1. *Manjak ljudi*, odnosno slab demografski potencijal. I regije s kojima graniči Lika demografski su slabe, pa se teško može očekivati veći priljev stanovništva iz bliže okolice. A za malo onih koji se iseljavaju iz ovih krajeva privlačnost jadranske obale u ovoj razvojnoj fazi mnogo je veća od ponude ličkog dijela jadranskoga zaleđa.
2. *Klimatski uvjeti* (duge i hladne zime, veliki troškovi grijanja.)
3. *Veličina naselja*, a određeni broj stanovnika jedan je od preduvjeta za samorazvoj (Kayser, 1984),⁶ u Lici je vrlo mala. Gledano na razini naselja, sela s malo stanovnika nemaju dovoljno socijalne energije da samopokrenu razvojne procese. Prosječno ličko selo, prema podacima iz 2001. ima 150 stanovnika.
4. Spomenut ćemo još jedan opći problem, a to je *mreža naselja*. Lika na svojem velikom prostoru ima 204 sela, 7 općinskih središta i (samo) dva grada. Iako se radi o vrlo niskoj gustoći naseljenosti i time skupljaj i boljoj organizaciji, ostaje nezanemariva činjenica da

6 Veličina naselja je važan konstitutivni element tipologije mijena seoskih naselja. Ova premisa naročito dolazi do izražaja izvan zone utjecaja grada. Kayser smatra da proces suvremene transformacije može zahvatiti i najmanja mjesta, ali u većima se promjena uvijek događa. (Predlaže donju granicu od 800 stanovnika). Dakle, za neizbježnu promjenu nužna je "kritična masa" stanovništva zbog koje će nastati uslužne djelatnosti, koja će stvoriti nove privredne aktivnosti, nove mogućnosti, koja će biti dovoljna za razvojno poticajnu endogenu dinamiku te za brojne veze s urbanim životom i usitnjenom socijalnom okolicom (mala sela, zaseoci, usamljene farme itd.). Kayser smatra da "koncentracija života" u većim selima više ovisi o mreži odnosa na veću udaljenost i o endogenoj dinamici, nego o vezama i odnosima s mikroseoskim društvima u okolici.

kvaliteta života svih stanovnika ovisi i o nekim bitnim funkcijama dostupnim u gradovima i tek nekim općinskim središtima.⁷ U tome smislu valja bolje opremiti općinska središta.⁸

Koje su zajedničke prednosti Ličke regije?

1. Prirodna bogatstva, s identificiranim razvojnim potencijalom u gotovo svim općinskim jedinicama.
2. Dobra prometna povezanost, cestovna i željeznička, većine područja te blizina Dalmacije, Zagreba i uskoro Rijeke.
3. Unutar mreže naselja izdvajaju se općinska središta, koja su u prostoru dobro raspoređena, imaju prosječno 931 stanovnika, što je dovoljno u odnosu na demografski potencijal Like. Gledajući samo broj, treba upozoriti na veliki raspon u broju stanovnika općinskih središta, pa tako najmanje općinsko središte ima 288 stanovnika, a najveće 1.707. Ujednačen prostorni razvoj Like zahtijevao bi naglašenu svekoliku pomoć svim manjim općinskim središtima, a ne, kako se često čuje, njihovo ukidanje. Dugoročno gledano, racionalnost koja se svodi na ukidanje općinskih središta, mnogo je skuplja i s razvojnog motrišta proizvodi mnoge negativne posljedice.
4. Lika u nacionalnoj svijesti ima istaknuto mjesto prepuno metaforičkih značenja, što, gledajući razvojno, nije neprivlačno. Povezana s novim razvojnim silnicama, koje su itekako vidljive, Lika postaje sve zanimljivija i mogućim doseljenicima.

Empirijski uvid u razdoblje 1997.-2007.

S razmakom od 10 godina tj. 1997., ponovili smo manje istraživanje koje se, empirijski, oslanjalo na intervjue s načelnicima i gradonačelnicima.⁹ Htjeli smo ustanoviti

---

7 Budući da je relativno slaba gravitacijska moć ličkih gradova i s obzirom na demografsko-naseljsku i reljefno-klimatsku ličku konfiguraciju, nužno bi bilo poduprijeti još jedan, južni pol razvitka. Gračac je pripojen Zadarskoj županiji pa bi se moglo razmišljati o Udbini, s iznimno dobrim, istaknutim (doslovce) i zdravim smještajem. Logika tradicionalne gravitacije govorila bi u prilog Udbini (ŠTAMBUK, 1998.).

8 U Prostornom planu Ličko-senjske županije prepoznata je potreba razvika općinskih središta, pa među osnovnim ciljevima urbanog razvoja stoji i "razvijati sustav središnjih naselja, sukladan teritorijalnom ustrojstvu Županije i uklapljen u sustav središnjih naselja Republike Hrvatske, a na načelima policentričnoga uravnoteženog razvitka u prostoru" (str. 102).

9 Istraživanje je provedeno vođenjem strukturiranih razgovora s načelnicima općina i gradonačelnicima dvaju ličkih gradova, Gospića i Otočca. Koristili smo se gotovo identičnim predloškom za razgovor. Prvo istraživa-

što se dogodilo u tom razdoblju u Lici, kakva su stajališta čelnika lokalne uprave o tome što se dogodilo, u kojoj je razvojnoj fazi Lika, jednom riječju, što se (i je li se) pomaklo i u kojem smjeru. Nalazi nisu posve obrađeni, sistematizirani, te sada iznosimo samo prve uvide.

Općinske uprave se razlikuju:

1. prema pristupu razvitku, postojanju ili nepostojanju vizije, tj. razvojnih ideja;
2. prema integraciji lokalnih aktera i lokalnih razvojnih energija na zajedničkom poslu;
3. temeljnom osloncu u razvoju;
4. prema ekipiranosti i poduzetnosti općinske i gradske uprave.

Ad 1 Pod sintagmom “pristup razvitku” podrazumijevani smo izbor razvojnih prioriteta, razvojne ideje i percepciju razvojnih zapreka.

Godine, 1997. posvuda je na prvome mjestu bila potreba obnove stambenog fonda i minimalne infrastrukture, neke uprave su već imale viziju u kojem smjeru bi valjalo razvijati vlastitu općinu ili grad, i gotovo svugdje, u općinama i gradovima, isticani su poljoprivreda, drvna industrija i turizam, posebice tzv. ruralni. Samo se u jednoj općini, kao razvojni prioritet spominjalo sređivanje vlasništva nad gospodarskim subjektima (Udbina).

Danas je slično. Većina općina svoje razvojne potencijale također vidi u poljoprivredi i turizmu te drvnoj industriji.¹⁰ Ali, već se pojavljuju nove ideje, pa je poljoprivreda ekološka i specijalizirana, uvidjela se nužnost stvaranja nekih ličkih zaštićenih marki (krumpir, sir, voće, rakija), govori se novim jezikom, grade se poslovne zone različite namjene, industrija ima manje zaposlenih, ne onečišćuje okoliš, uz drvnu industriju spominje se proizvodnja finalnih proizvoda, sugovornici su u većini lokalnih uprava optimističniji, imaju detaljnije uvide u teškoće, prepreke i mogućnosti,

---

nje bilo je obavljeno 1997., a drugo 2007. Dakle, između je proteklo deset godina.

10 Oslanjanje razvojne strategije na dvije temeljne djelatnosti, poljoprivredu i turizam, a objema je imanentna osobina rizičnost, smanjuje privlačnost regije za sve koji traže sigurniju i stabilniju profesionalnu i privatnu biografiju. A poljoprivreda i tzv. ruralni turizam sami po sebi su djelatnosti koje traže veća ulaganja, specifična znanja i vještine, i, što je najvažnije, obje te djelatnosti su rizične. Ovisi o vremenu, političkim prilikama u regiji, o dobrom marketingu. Može se pretpostaviti da su se i u Lici dogodile promjene u strukturi obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, i socioekonomskom sastavu kućanstava s gospodarstvom, što bi valjalo podrobno analizirati. Što se turizma u Lici tiče, ova djelatnost oslanja se na iskustvo stečeno na području Plitvičkih jezera i, manje, u Gackoj, pa bi ova iskustva bilo korisno prenijeti drugim mogućim turističkim inicijativama.

bolja je komunikacija s centrima (grad, županija, država), bolji su uvidi u postojeće razvojne poticaje i fondove, domaće i europske itd. U općinskim i gradskim upravama više se radi. Ima nekoliko iznimaka: ondje se uglavnom kritizira i podupiru nezadovoljstvo i pesimizam.

Ad 2 Sklop kriterija koji smo nazvali “Integracija lokalnih sudionika i lokalnih razvojnih energija” obuhvaća inicijativnost domaćeg stanovništva, suradnju među razvojnim akterima kad je u pitanju rad na zajedničkom dobru, organiziranost, uključenost odseljenih u razvojne procese, kvalitetu i suradnju lokalne uprave i samouprave.

Prema ovom sklopu kriterija, stanje je znatno bolje nego što je bilo, ali nisu se posvuda dogodile promjene.

Godine 1997. gotovo u svim općinama i gradovima, sugovornici nisu bili zadovoljni stupnjem inicijativnosti i izraženim interesom lokalnog stanovništva za poslove i planove općinskih uprava. Problem je svakako bio u tome što u većini jedinica stanovnici i nisu imali prostora za iznošenje svojih ideja, zahtjeva, nije bilo načina da se uključe u neku aktivnost. Pa je sve dolazilo (ili nije dolazilo) iz općinskih i gradskih poglavarstava. “Inicijativnost” se uglavnom svodila na komentare i kritiku rada uprave. Razina inicijativnosti razlikovala se s obzirom na to radi li se o domaćim, doseljenim stanovnicima ili o odseljenima u slučaju da su se vratili ili namjeravali vratiti.

U općinama u koje se masovnije doseljavalo stanovništvo, uglavnom iz Bosne i Hercegovine (Udbina, Donji Lapac, Korenica, Vrhovine) bio je naglašen problem integracije “novih” i odnosa između njih i “starih” stanovnika, pa je i njihovo uključivanje u eventualne zajedničke akcije bilo otežano.

Odseljeni su se rijetko pojavljivali kao investitori, ili kao inicijatori pomaka u društvenom, kulturnom ili gospodarskom smislu. Općinske i gradske uprave smatrale su da im pomažu koliko mogu. Valja spomenuti da gradske, a osobito općinske uprave nisu imale dovoljno zaposlenih stručnjaka.

Danas su uvjeti drukčiji, puno bolji, osobito u nekim gradovima i općinama, iako prostor za više inicijative domaćih i odseljenih u svakom pogledu nije iskorišten.

Često se to odnosi isključivo na male infrastrukturne zahvate, koji će samo “inicijatoru” poboljšati standard. Ipak, sve je više zahtjeva usmjereno prema osnivanju udruga koje se brinu o kulturnoj baštini, organiziraju bogatiji društveni i kulturni život, razvijaju sportske aktivnosti (među kojima i *fitness*). Općine i gradovi financijski podupiru rad ovih udruga i nove inicijative. Također, stanovnici se ponegdje vrlo aktivno uključuju u rasprave o

prostornom planu, a internetske stranice Otočca pokazale su se kao dobar način komunikacije sa stanovništvom.

Da sve ne bude dobro, pobrinulo se nekoliko općina u kojima uprava zamjera svojim stanovnicima odsustvo svake inicijative. U tim slučajevima svi čekaju da općina (ili država) sve riješi, ili da netko drugi nešto pokrene. Radi se o općinama s više doseljenog stanovništva. I ovaj uvid pokazuje da se problemi integracije nisu riješili i da doseljeni još nisu “pustili korijene” u Lici.

Ad 3 Treći sklop kriterija nazvali smo percepcija razvojnih teškoća i razvojnih prepreka i temeljni oslonac u razvoju. Prema ovom sklopu, općine i gradovi, s različitim intenzitetom, s obzirom na dinamiku razvojnih procesa, odmaknuli su se od početnih teškoća i prepreka 1997. godine.

Tada većina naselja u Lici bila je razorena, infrastruktura koja je i prije agresije bila loša, bila je uništena, počinjala je obnova, stanovnici su se jedva počeli vraćati, bilo je nešto doseljenih tijekom rata. Identifikacija glavnih razvojnih teškoća u tom trenutku svodila se, dakle, na nekoliko točaka: bez izgrađene tehničke infrastrukture nema razvojnog zamaha, općine bez nužne socijalne infrastrukture ne mogu očekivati povratak stanovnika u većoj mjeri, osobito ne mlađeg i stručnog, općinske uprave nisu opremljene u svakom pogledu, osobito nedostaju stručnjaci, stanovnika je malo i prevladavaju stariji, gospodarski objekti su devastirani ili bez vlasnika, ili su “loše privatizirani” pa je zapošljavanje veliki problem. Neki krajevi imaju problema s prometnom izoliranosti (Otočac, Donji Lapac). Unska željeznička pruga je zatvorena. Ceste u Lici nisu u dobrom stanju. Još su mnoga područja minirana.

U 2007. godini uglavnom je završena obnova obiteljskih kuća, a infrastruktura u većini ličkih krajeva je izgrađena, ili se završava, pa se ovi problemi spominju sporadično. Razvojne teškoće većina vidi u kroničnom manjku ljudi u aktivnoj dobi. U nekim općinama zaposleno je relativno mnogo stanovnika iz drugih, susjednih općina i izvan Ličke regije. Nezaposlenih ima, ali njihova obrazovna i kvalifikacijska struktura ne odgovaraju potrebama poslodavaca.

Najveće zapreke bržem razvitku sugovornici vide u neriješenim vlasničkim odnosima, nesređenim zemljišnim knjigama i sporom sudstvu kad je u pitanju rješavanje ovih predmeta. Situacija je slična s privatnim i državnim vlasništvom. Ovi problemi jedan su od razloga zašto odustaju mogući ulagači. Neke općine zapošljavaju geodete, koji rade na rješavanju ovih problema. Ima projekata koji

čekaju samo da se riješe vlasnički odnosi. U nekim općinama razvoj koče i pojedini investitori koji su kupili gospodarske objekte, ali ne pokreću proizvodnju.

Velik zaokret dogodio se u percepciji razvojnih problema. Većina općinskih i gradskih poglavarstava temeljni oslonac u razvoju vidi u sebi samima, u svojim razvojnim idejama, svojim projektima, svojoj spretnosti i spremnosti da se izbori za što bolji položaj općine u fondovima koji podupiru razvoj, osobito na područjima posebne državne skrbi, te u pripremama za natječaje za projekte koji se financiraju iz predpristupnih fondova EU. Nitko više ne tvrdi da država mora dati novac i ne voditi računa o tome što će se napraviti.

Ad 4 Stoga je kriterij “ekipiranosti općinske ili gradske uprave” dobar pokazatelj napretka u deset godina. A 1997. bile su veće razlike u ekipiranosti općinskih i gradskih uprava. Bilo je općina s nijednim ili tek sa 2 ili 3 zaposlena. Negdje je bilo dosta posla i malo zaposlenih, negdje obrnuto. Većina općina i gradova, i 1997. i 2007. u prvi plan ističe potrebu za stručnjacima ekonomistima i pravnicima. A to je samo po sebi razumljivo. Ponegdje se spominje agronom, građevinski inženjer. Ipak, u jednoj općini, neekipiranoj, izjavili su da nemaju potrebe za stručnjacima, jer im pomaže susjedni grad. Većina sugovornika spomenula je potrebu za dodatnom izobrazbom zaposlenika, spominjalo se manjkavo znanje iz informatike, računovodstva, ekologije, sociologije, psihologije. Neki su već tada stipendirali studente za potrebe uprave. Ali, svi su isticali manjak novca, odnosno premali proračun.

Danas su i dalje pravници i ekonomisti prvi na listi potrebnih stručnjaka u upravi. Međutim, potrebe se šire na menadžere, agronome, građevinske inženjere, geodete, informatičare, sve s ciljem da samostalno ili u suradnji s konzultantskim tvrtkama pripremaju planove razvitka, projekte za natječaje koje raspisuje različiti fondovi. Upravo zato kao dodatno obrazovanje zaposlenika najčešće se spominju radionice, treninzi, seminari za zaposlenike koji će voditi te poslove. Traži se i znanje engleskog jezika.

Većinom, općine i gradovi imaju dovoljno zaposlenih, negdje se oni dodatno obrazuju, čak studiraju, ali negdje su posve nezainteresirani za organizirano stručno usavršavanje, pa posao u općini shvaćaju kao sinekuru bez ikakvih obveza (Donji Lapac i Udbina).

Je li se što promijenilo u obrazovnoj strukturi sugovornika u ova dva istraživanja? Među sugovornicima najviše je bilo načelnika i gradonačelnika, poneki dogradonačelnik ili pročelnik.

Relativno zadovoljavajuća obrazovna struktura općinskih i gradskih čelnika nije se bitno mijenjala. Samo je jedan sugovornik bio isti i nakon 10 godina. Možda nije suvišno primijetiti da nijedan sugovornik nije bila žena. To, dakako, ne znači da nema žena u upravi.

Godine 1997. bila su petorica sugovornika sa SSS-om i četvorica s višom ili visokom školom, a 2007. obrnuto: četvorica sa SSS-om i petorica sa VSS-om. Koja su njihova zanimanja? Godina 1997. bili su to: geodetski tehničar, poljoprivredni tehničar, agronom, metalski radnik, ing. građevinarstva, pravnik, VKV strojobravar, dipl. ing. drvne industrije, srednja vojna škola.

Godine 2007. zanimanja načelnika i gradonačelnika su: geodetski tehničar, agronom, nastavnik, informacijski tehničar, dipl. ing. građevinarstva, ugostitelj, upravni pravnik, strojarski inženjer i ekonomist.

ZAKLJUČAK

Radi ravnomjernosti razvitka ličkog područja, posebno je važno dinamički postaviti i razvijati mrežu naselja. Dakle, svakom stanovniku svakog sela treba omogućiti dostupnost osnovne, minimalne socijalne i tehničke infrastrukture. Da bi se to ostvarilo, prvenstveno je potrebno:

Prvi korak: *redinamizirati urbana središta* i prilagoditi neke od njihovih funkcija potrebama ruralne okolice, a potom *sačuvati i pomoći razvitak općinskih središta* koja su prva logistička potpora selima u okolici.

Potreba za optimalnim rasporedom ljudi i razvojnih resursa u prostoru traži da se uspostavi gospodarsko-razvojni model koji bi to omogućio. Namjera je poboljšati kvalitetu života na cijelom području. Ovaj pristup ne “zaboravlja” ruralna naselja i ostalo izvanurbano područje. Veliki problem Like jest manjak ljudi, pa je prioritet dobro ih rasporediti. Kako ni Hrvatska nema populacijskog viška, jasno je koliko ovaj problem tišti sva manje razvijena područja i u prvi plan razvojnih potreba ističe osposobljene, poduzetne, mlađe stručnjake. Stoga je pitanje obrazovanja svih mladih s ovog područja za stručnjake potrebne razvitku Like temeljni zadatak razvojne politike. Ovaj zadatak ne kolidira s nastojanjima da se privuku stručnjaci iz drugih dijelova zemlje.

Sinergijsko djelovanje grada i okolice izostalo je osobito u južnom dijelu Like, odlaskom Gračaca u drugu županiju. Tako je taj i inače razvojno “problematičniji” dio Like ostao bez razvojnog oslonca, a Udbina, koja bi povijesno i prostorno mogla preuzeti funkcije središta, guši se u internim problemima i ne pomišlja na moguću dodatnu

svoju ulogu. Ovdje zasad vidljivo intervenira samo Crkva s velikom investicijom u svetište, čija svehrvatska namjena može ovo mjesto pretvoriti u hodočasničko i tako potaknuti razvoj.

U Prostornom planu Ličko-senjske županije zapisano je da je Lika “ključni prostor konsolidacije i uravnoteženja razvoja Hrvatske”. Ovo možemo pročitati i kao “bez Like nema ni Hrvatske”. U tom smislu razvoj Like valja rješavati kao nadregionalni, svehrvatski projekt.

Lika sa socijalističkim naslijeđem i nakon toga sa svim posljedicama koje je ostavila srpska agresija, nije imala autonomno stvorene veće razvojne energije u razdoblju kad je počela gradnja autocesta, pa se može očekivati da će razvojni zamah iz tog vremena, postupno slabiti i stabilizirati se na razini nižoj od moguće osobito u onim dijelovima Like, koji se nisu pripremili (iz različitih razloga) za priključak na razvojnu energiju koja je velikim investicijskim pothvatom (sa svim potporama) ušla u Liku.

Razvitak Like (i njoj sličnih područja) nužno mora voditi računa o socijalnoj održivosti ruralnih naselja i

Sl. 1.
Administrativna podjela
unutar Ličko-senjske županije

afirmaciji ruralnog prostora, jer je to temelj gospodarske i društvene integriranosti države, što njihov razvitak svrstava među strateški važne projekte (Štambuk, 1998.).

LITERATURA

- HOLJEVAC, Ž. (2004), *Brinjsko-lički ustanak 1746. godine*, Samobor: Meridijani.
- KAYSER, B. (1984), "Subversion des villages français", *Etudes rurales*, 93-94: 295-324.
- NEJAŠMIĆ, I. (1991), *Depopulacija u Hrvatskoj. Korijeni, stanje, izgledi*, Zagreb: Globus, Nakladni zavod i Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu.
- PEJNOVIĆ, D. (1994), *Regionalna struktura Like* (disertacija), Zagreb, PMF, Geografski odsjek, 1994.
- Prostorni plan Ličko-senjske županije, 2002.
- ŠTAMBUK, M. (1993), "Neki uzroci neujednačenog rasporeda i promjena u strukturi poljoprivrednog stanovništva", *Sociologija sela*, 1-2: 17-34.
- ŠTAMBUK, M. (1998), "Lika – studija slučaja", u: Štambuk, M. – Lay, V., *Duge sjene periferije. Prinos revitalizaciji hrvatskoga ruba*, ur. I. Rogić i M. Štambuk (str. 43-107), Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar (Biblioteka Zbornici).
- ŠTAMBUK, M. (1998), "Prema obnovi periferije", u: Štambuk, M. – Lay, V., *Duge sjene periferije. Prinos revitalizaciji hrvatskoga ruba*, ur. I. Rogić – M. Štambuk (str. 147-154), Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar (Biblioteka Zbornici).
- ŽIVIĆ, D. – POKOS, N. (2005), "Odabrani sociodemografski indikatori razvijenosti Hrvatske i županija", *Revija za sociologiju*, 36 (3-4): 207-224

**Podaci o kretanju broja stanovnika u razdoblju
od 1981. do 2001. u ličkim općinama i gradovima**

Tablica 1.
Kretanje broja stanovnika Općine Brinje, 1981.-2001.

Općina Brinje					
Naselja	Broj stanovnika			Promjena broja stanovnika 81/91 (%)	Promjena broja stanovnika 91/01 (%)
	1981.	1991.	2001.		
Brinje*	2.048	2.049	1.707	0,0	-16,7
Glibodol	151	141	41	-6,6	-70,9
Jezerane	566	547	375	-3,4	-31,4
Križ Kamenica	488	412	286	-15,6	-30,6
Križpolje	946	1.046	655	10,6	-37,4
Letinac	454	394	222	-13,2	-43,7
Lipice	555	417	254	-24,9	-39,1
Prokike	286	229	122	-19,9	-46,7
Rapain Klanac**	172	122	10	-29,1	-91,8
Stajnica	626	497	301	-20,6	-39,4
Vodoteč	272	181	98	-33,5	-45,9
Žuta Lokva	-	50	37	-	-26,0
Ukupno	6.564	6.085	4.108	-7,3	-32,5

*U analiziranom razdoblju naselje je povećano za dio naselja Stajnica.

**Podatak za 1981. uključuje podatke za naselje Žuta Lokva, koja je od 1991. samostalno naselje.

Tablica 2.
Kretanje broja stanovnika Općine Donji Lapac, 1981.-2001.

Općina Donji Lapac					
Naselja	Broj stanovnika			Promjena broja stanovnika 81/91 (%)	Promjena broja stanovnika 91/01 (%)
	1981.	1991.	2001.		
Birovača	238	247	103	3,8	-58,3
Boričevac	-	-	24	-	-
Brezovac Dobroselski	132	101	3	-23,5	-97,0
Bušević	196	120	2	-38,8	-98,3
Dnopolje	285	249	158	-12,6	-36,5

Dobroselo	230	234	94	1,7	-59,8
Doljani	373	305	95	-18,2	-68,9
Donji Lapac	1590	1791	812	12,6	-54,7
Donji Štrbci	99	50	25	-49,5	-50,0
Gajine	252	257	71	2,0	-72,4
Gornji Lapac	187	194	32	3,7	-83,5
Gornji Štrbci	52	59	4	13,5	-93,2
Kestenovac	210	159	30	-24,3	-81,1
Kruge	139	126	49	-9,4	-61,1
Melinovac	66	43	4	-34,8	-90,7
Mišljenovac	122	62	2	-49,2	-96,8
Nebljusi	349	303	166	-13,2	-45,2
Oraovac	325	303	206	-6,8	-32,0
Ukupno	4.845	4.603	1.880	-5,0	-59,2

Tablica 3.

Kretanje broja stanovnika općine Lovinac, 1981.-2001.

Općina Lovinac

Naselja	Broj stanovnika			Promjena broja stanovnika 81/91 (%)	Promjena broja stanovnika 91/01 (%)
	1981.	1991.	2001.		
Gornja Ploča	494	344	22	-30,4	-93,6
Kik	134	126	3	-6,0	-97,6
Ličko Cerje	287	196	117	-31,7	-40,3
Lovinac	640	533	288	-16,7	-46,0
Raduč	407	336	11	-17,4	-96,7
Ričice	268	169	114	-36,9	-32,5
Smokrić	177	102	55	-42,4	-46,1
Sveti Rok	727	654	292	-10,0	-55,4
Štikada	513	545	175	5,9	-67,9
Vranik	74	49	19	-33,8	-61,2
Ukupno	3.721	3.054	1.096	-17,9	-64,1

Tablica 4.
Kretanje broja stanovnika općine Perušić, 1981.-2001.

Općina Perušić					
Naselja	Broj stanovnika			Promjena broja stanovnika 81/91 (%)	Promjena broja stanovnika 91/01 (%)
	1981.	1991.	2001.		
Bakovac Kosinjski	472	372	187	-21,2	-49,7
Bukovac Perušički	190	221	115	16,3	-48,0
Donji Kosinj	1.220	1.025	678	-16,0	-33,9
Gornji Kosinj	562	344	192	-38,8	-44,2
Kaluđerovac	84	52	29	-38,1	-44,2
Klenovac	116	97	46	-16,4	-52,6
Konjsko Brdo	261	287	153	10,0	-46,7
Kosa Janjačka	363	361	139	-0,6	-61,5
Krš	142	90	46	-36,6	-48,9
Kvarte	349	366	277	4,9	-24,3
Lipovo Polje	461	321	185	-30,4	-42,4
Malo Polje	168	136	99	-19,0	-27,2
Mezinovac	88	64	40	-27,3	-37,5
Mlakva	169	114	62	-32,5	-45,6
Perušić	1.218	1.316	957	8,0	-27,3
Prvan Selo	226	202	148	-10,6	-26,7
Rudinka*					
Studenci	172	144	77	-16,3	-46,5
Sveti Marko (Markovo Selo)	118	136	64	15,3	-52,9
Vukelići**					
Ukupno	6.379	5.648	3.494	-11,5	-38,1

*Naselje Rudinka dio je naselja Donji Kosinj i u pregledanim statističkim publikacijama nije posebno izdvojeno.

**Za naselje Vukelići vrijedi isto što i za Rudinku.

Tablica 5.

Kretanje broja stanovnika Općine Plitvička jezera, 1981.-2001.

Naselja	Broj stanovnika			Promjena broja stanovnika 81/91 (%)	Promjena broja stanovnika 91/01 (%)
	1981.	1991.	2001.		
Bjelopolje	183	163	195	-10,9	19,6
Čanak	370	302	91	-18,4	-69,9
Čujica Krčevina	39	28	2	-28,2	-92,9
Donji Babin Potok	279	248	101	-11,1	-59,3
Donji Vaganac	233	184	47	-21,0	-74,5
Drakulić Rijeka	12	10	8	-16,7	-20,0
Gornji Babin Potok	161	143	72	-11,2	-49,7
Gornji Vaganac	352	304	223	-13,6	-26,6
Gradina Korenička	119	112	126	-5,9	12,5
Homoljac	72	46	16	-36,1	-65,2
Jasikovac	59	45	13	-23,7	-71,1
Jezerce*	182	457	298	151,1	-34,8
Kalebovac	57	58	48	1,8	-17,2
Kapela Korenička	44	24	5	-45,5	-79,2
Kompolje Koreničko	96	112	103	16,7	-8,0
Končarev Kraj	15	12	-*	-20,0	-
Korana	59	64	24	8,5	-62,5
Korenica	1.299	1.716	1.570	32,1	-8,5
Kozjan	66	50	3	-24,2	-94,0
Krbavica	198	152	62	-23,2	-59,2
Ličko Petrovo Selo	325	284	101	-12,6	-64,4
Mihaljevac	147	98	66	-33,3	-32,7
Novo Selo Koreničko	89	78	38	-12,4	-51,3
Oravac	86	71	47	-17,4	-33,8
Plitvica Selo**	906	739	36	-18,4	-95,1
Plitvička jezera			381	-	-
Plitvički Ljeskovac	102	74	15	-27,5	-79,7
Poljanak	209	160	67	-23,4	-58,1
Ponor Korenički	41	19	-	-53,7	-
Prijeboj	26	28	3	7,7	-89,3
Rastovača	109	115	90	5,5	-21,7
Rešetar	200	190	33	-5,0	-82,6
Rudanovac	44	52	81	18,2	55,8
Sertić Poljana	52	38	14	-26,9	-63,2
Smoljanac	275	256	238	-6,9	-7,0

Šeganovac	77	56	29	-27,3	-48,2
Trnavac	61	37	4	-39,3	-89,2
Tuk Bjelopoljski	94	87	69	-7,4	-20,7
Vranovača	189	160	147	-15,3	-8,1
Vrelo Koreničko	179	165	119	-7,8	-27,9
Vrpile	61	46	23	-24,6	-50,0
Zaklopača	41	23	9	-43,9	-60,9
Željava	175	150	51	-14,3	-66,0
Ukupno	7.383	7.156	4.668	-3,1	-34,8

*Neselju Jezerce je u promatranom razdoblju priključen dio naselja Plitvička Jezera, ranije u sastavu naselja Plitvica.

**Naselje samostalno od 1991. Dotad u sastavu naselja Plitvica

Tablica 6.

Kretanje broja stanovnika Općine Udbina, 1981.-2001.

Općina Udbina

Naselja	Broj stanovnika			Promjena broja stanovnika 81/91 (%)	Promjena broja stanovnika 91/01 (%)
	1981.	1991.	2001.		
Breštane	92	46	21	-50,0	-54,3
Bunić	527	399	136	-24,3	-65,9
Čojluk*	-	(40)	15	-	-
Debelo Brdo	247	206	81	-16,6	-60,7
Donji Mekinjar	312	274	42	-12,2	-84,7
Frkašić	135	111	47	-17,8	-57,7
Grabušić	147	126	88	-14,3	-30,2
Jagodnje	56	48	37	-14,3	-22,9
Jošan	289	227	67	-21,5	-70,5
Klašnjica	21	18	3	-14,3	-83,3
Komić**	292	198	9	-32,2	-95,5
Krbava	183	134	38	-26,8	-71,6
Kurjak***	414	321	6	-22,5	-98,1
Mutilić	-	(84)	16	-	-
Ondić	167	135	10	-19,2	-92,6
Pećane	124	118	45	-4,8	-61,9
Podlpača	252	205	102	-18,7	-50,2
Poljice	-	(45)	3	-	-
Rebić	-	(63)	6	-	-

Srednja Gora	156	115	27	-26,3	-76,5
Svračkovo Selo	227	182	8	-19,8	-95,6
Šalamunić	167	121	41	-27,5	-66,1
Tolić	104	68	13	-34,6	-80,9
Udbina	853	1.162	735	36,2	-36,7
Vedašić	62	40	2	-35,5	-95,0
Visuč	491	374	51	-23,8	-86,4
Ukupno	5.318	4.628	1.649	-13,0	-64,4

*Čojluk je do 1991. bio dio naselja Kurjak.

**Uključeni podaci i za naselje Poljica koje je do 1991. bio dio naselja Komić.

***Uključeni podaci za naselja Čojluk, Mutilić i Rebić, koji se od 1991. popisuju kao samostalna naselja.

Tablica 7.

Kretanje broja stanovnika Općine Vrhovine, 1981.-2001.

Naselja	Broj stanovnika			Promjena broja stanovnika 81/91 (%)	Promjena broja stanovnika 91/01 (%)
	1981.	1991.	2001.		
Gornje Vrhovine	608	544	213	-10,5	-60,8
Rudopolje	311	249	61	-19,9	-75,5
Turjanski	342	269	82	-21,3	-69,5
Vrhovine	951	873	451	-8,2	-48,3
Zalužnica	571	518	98	-9,3	-81,1
Ukupno	2.783	2.453	905	-11,9	-63,1

Tablica 8.

Kretanje broja stanovnika Grada Gospića, 1981.-2001.

Naselja	Broj stanovnika			Promjena broja stanovnika 81/91 (%)	Promjena broja stanovnika 91/01 (%)
	1981.	1991.	2001.		
Aleksinica	272	258	220	-5,1	-14,7
Barlete	202	133	36	-34,2	-72,9
Bilaj	319	330	255	3,4	-22,7
Brezik	124	112	27	-9,7	-75,9
Brušane	220	177	162	-19,5	-8,5

Budak*			175	-	-
Bužim	177	164	94	-7,3	-42,7
Debelo Brdo 1	88	100	66	13,6	-34,0
Debelo Brdo 2	22	15	5	-31,8	-66,7
Divoselo	407	344	12	-15,5	-96,5
Donje Pazarište	174	307	170	76,4	-44,6
Drenovac Radučki	179	126	1	-29,6	-99,2
Gospić	8.725	9.026	6.088	3,4	-32,6
Kalinovača	313	243	164	-22,4	-32,5
Kaniža Gospićka	547	581	438	6,2	-24,6
Klanac	268	228	156	-14,9	-31,6
Kruščica	2	4	-	100,0	-
Kruškovac	120	85	11	-29,2	-87,1
Kukljić	156	133	4	-14,7	-97,0
Lički Čitluk	149	129	5	-13,4	-96,1
Lički Novi	495	437	343	-11,7	-21,5
Lički Osik	3.045	2.885	1.772	-5,3	-38,6
Lički Ribnik	286	300	119	4,7	-60,3
Mala Plana	123	113	14	-8,1	-87,6
Medak	663	563	78	-15,1	-86,1
Mogorić	562	383	93	-46,7	-75,7
Mušaluk	482	501	264	3,9	-47,3
Novoselo Bilajsko	131	157	121	19,8	-22,9
Novoselo Trnovačko	63	112	78	17,8	-30,4
Ornice	54	55	-	1,9	-
Ostrvica	254	214	19	-15,7	-91,1
Oštra (Podoštra)**	263	233	212	-12,9	-9,0
Oteš	248	192	128	-22,6	-33,3
Pavlovac Vrebački	201	164	33	-18,4	-79,9
Počitelj	426	307	14	-27,9	-95,4
Podstrana	142	86	76	-39,4	-11,6
Popovača Pazariška	209	175	102	-16,3	-41,7
Rastoka	111	82	48	-26,1	-41,5
Rizvanuša	60	43	36	-28,3	-16,3
Smiljan	605	555	446	-8,3	-19,6
Smiljansko Polje	290	363	178	-10,7	-51,0
Široka Kula	658	553	130	-16,0	-76,5
Trnovac	270	233	127	-13,7	-45,5
Vaganac	103	76	52	-26,2	-31,6
Velika Plana	297	134	59	-35,3	-56,0
Veliki Žitnik	146	115	74	-21,2	-35,7
Vranovine	89	72	59	-21,2	-18,1
Vrebac	326	223	19	-31,6	-91,5

Zavođe	60	57	8	-5,0	-86,0
Žabica	249	250	189	0,4	-24,4
Ukupno***	23.375	22.128	12.980	-5,3	-41,3

*Nema podataka za 81. i 91., za 2001. ne postoji mjesto pod tim imenom

**Na popisu 2001. mjesto Oštra navedeno je kao Podoštra

***Zbroj 2. i 4. stupca ne odgovara zbroju u tablici u knjizi (str. 74.)

Tablica 9.

Kretanje broja stanovnika Grada Otočca, 1981.-2001.

Naselja	Broj stanovnika			Promjena broja stanovnika 81/91 (%)	Promjena broja stanovnika 91/01 (%)
	1981.	1991.	2001.		
Brllog	483	411	127	-14,9	-69,1
Brloška Dubrava	281	206	69	-26,7	-66,5
Čovići	861	922	701	7,1	-24,0
Dabar	743	596	207	-19,8	-65,3
Doljani	565	548	14	-3,0	-97,4
Drenov Klanac	263	205	36	-22,1	-82,4
Glavace	292	289	24	-1,0	-91,7
Gorići*	205	43	25	-79,0	-41,9
Hrvatsko Polje	498	395	215	-20,7	-45,6
Kompolje	543	481	386	-11,4	-19,8
Kuterevo	852	808	634	-5,2	-21,5
Ličko Lešće	1.197	1.211	891	1,2	-26,4
Lipovlje	358	307	242	-14,2	-21,2
Otočac	5.195	5.557	4.354	7,0	-21,6
Podum	527	459	43	-12,9	-90,6
Ponori	274	258	111	-5,8	-57,0
Prozor	1.073	1.041	935	-3,0	-10,2
Ramljani	499	368	212	-26,3	-42,4
Sinac	1.044	1.041	630	-0,3	-39,5
Staro Selo**			17		
Škare	449	409	12	-8,9	-97,1
Švica	513	558	526	8,8	-5,7
Ukupno	16.715	16.113	10.411	-3,6	-35,4

*Podaci za navedene dvije godine nisu usporedivi jer je dio naselja 1991. pripojen naselju Švica.

**Podaci su sadržani u naselju Otočac.

REVITALIZACIJSKI PROCESI U LICI: PROMJENE 1997.-2007.

Ključne riječi: Lika, revitalizacija, kraj 20. stoljeća, početak 21. stoljeća.

Tih 10 godina Lika je iz opće devitalizirane socijalne i gospodarske slike, s neodređenim razvojnim planovima, koji su često bili tek na razini ideja i pojedinačnih želja, prevalila put koji je u razvojnom smislu nužan da bi generirao čvrste i jasne razvojne projekte. Pomaci u socijalnoj i tehničkoj infrastrukturi stvorili su temelj potreban za budući razvoj. Osim u nekim manjim sredinama, i zanemarujući u ovom sažetku neke objektivne manjkove, Lika se razvija tako da je lako pretpostaviti, barem na temelju uvida koji je omogućen strukturiranim intervjuima s čelnim ljudima općina i gradova, kako “negativni” razvoj pa ni stagnacija nisu više imanentni za okvir promišljanja ličke budućnosti.

REVITALISATION PROCESSES IN LIKA: CHANGES 1997-2007

Keywords: Lika, revitalisation, the end of the 20th century, the beginning of the 21st century.

In the 10 last years Lika has undergone development changes necessary to transform it from the generally devitalised social and economic picture, with vague development plans, often only at the level of ideas and personal wishes, to one capable of generating firm and specific development projects. The improvements of social and technical infrastructure created necessary foundations for the future development. Except for some small milieus, and not mentioning in this summary some objective shortcomings, Lika has been developing in such a way that it is easy to assume, at least based on the insight provided by structured interviews with the governing persons of municipalities and towns, that neither ‘negative’ development nor stagnation are any longer imminent for considering the Lika future.